

PROCENA ZNANJA STUDENATA MEDICINSKOG FAKULTETA O PRAVIMA PACIJENATA

KNOWLEDGE ASSESSMENT OF STUDENTS' OF THE FACULTY OF MEDICINE ABOUT THE RIGHTS OF PATIENTS

Teodora Jankelić¹, Branislava Brestovački Svitlica^{2,3}

¹Srednja medicinska škola Senta, Senta, Srbija

²Univerzitet u Novom Sadu, Medicinski fakultet Novi Sad, Katedra za zdravstvenu negu;

³Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine, Novi Sad, Srbija

SAŽETAK

Uvod: Prava pacijenata spadaju u prvi red najvažnijih ljudskih prava, jer se tiču ljudskog života. Studenti medicinskih nauka, pre nego što postanu deo sistema zdravstvene zaštite, treba da usvoje različita znanja i veštine, koje će im omogućiti da pruže bezbednu i kvalitetnu zdravstvenu uslugu.

Cilj: Proceniti nivo znanja studenata Medicinskog fakulteta o pravima pacijenata i utvrditi da li postoji razlika u nivou znanja u odnosu na pol, godinu studija i studijski program.

Materijal i metode: Istraživanje je dizajnirano kao studija preseka, u periodu od 30.06.2021. do 01.08.2021. Uzorak je činilo 438 studenata Medicinskog fakulteta, Univerziteta u Novom Sadu. Instrument istraživanja je bio anketni upitnik, kreiran za potrebe istraživanja, distribuiran pomoću elektronske platforme.

Rezultati: Najveći broj studenata (57.44%) ima prosečan nivo znanja o pravima pacijenata. Statistički značajne razlike su utvrđene između studenata prvih i završnih godina ($p=0,005$) i između studenata različitih studijskih programa ($p=0,023$), dok u odnosu na pol nema statistički značajne razlike ($p=0,876$). Studenti završne godine imaju statistički značajno veći procenat prosečnog i visokog nivoa znanja o pravima pacijenata, u odnosu na studente prve godine. Studenti medicine imaju najbolji, a studenti medicinske rehabilitacije najslabiji nivo znanja. Skoro polovina studenata smatra da ne stiče dovoljno znanja o pravima pacijenata na svom studijskom programu.

Zaključak: Poštovanje prava pacijenata ključno je za pružanje kvalitetne zdravstvene usluge. Jedna od glavnih strategija za povećanje poštovanja prava pacijenata mogla bi biti povećanje znanja i svesti o pravima pacijenata kod studenata medicinskih nauka.

Ključne reči: prava pacijenata, studenti medicinskih nauka, obrazovanje

SUMMARY

Introduction: Patients' rights are among the most important human rights because they concern human life. Medical science students, before becoming part of the health care system, should adopt various knowledge and skills that will enable them to provide quality and safe healthcare.

Objective: To assess the level of knowledge of students of the Faculty of Medicine about patients' rights and determine whether there is a difference in the level of knowledge in relation to gender, year of study and study program.

Material and methods: The research was designed as a cross-sectional study, in the period from 06.30.2021. until 01.08.2021. The sample consisted of 438 students of the Faculty of Medicine, University of Novi Sad. The research instrument was a survey questionnaire, created for research purposes, distributed using an electronic platform.

Results: The largest number of students (57.44%) has an average level of knowledge about patients' rights. Statistically significant differences were found between first and final year students ($p=0.005$) and between students of different study programs ($p=0.023$), while there is no statistically significant difference in relation to gender ($p=0.876$). Final year students have a statistically significantly higher percentage of average and high level knowledge about patients' rights, compared to first year students. Medical students have the best and medical rehabilitation students have the lowest level of knowledge. Almost half of the students believe that they do not acquire enough knowledge about patients' rights in their study program.

Conclusion: Respect for patients' rights is crucial for providing quality healthcare. One of the main strategies to increase respect for patients' rights could be to increase the knowledge and awareness of patients' rights among medical students.

Keywords: patient rights; medical students, education

Autor za korespondenciju:

Teodora Jankelić

Poljoprivredna 11, Senta

e-mail: T.Dora.J@gmail.com

Rad primljen: 06.06.2022; Rad prihvaćen: 07.11.2022.

UVOD

Kraj prethodnog, 20.veka i početak novog milenijuma karakteriše značajan napredak u ostvarivanju i učvršćivanju osnovnih ljudskih prava. Prava pacijenata spadaju u prvi red najvažnijih ljudskih prava jer se tiču ljudskog života i zdravlja [1]. Promocija prava pacijenata podstaknuta je različitim faktorima kao što su reforme zdravstvenih sistema, kontinuiran napredak medicine i tehnologije, okretanje društva ka vrednostima koje proizilaze iz osnovnih ljudskih prava i popularizacije zdravlja dostupnog široj javnosti putem medija [2]. Jedan od osnovnih principa i politika savremenih sistema zdravstvene zaštite je vrednovanje prava pacijenata, smatrajući ih smernicama za pružanje usluga sa posebnim osvrtom na koncept učešća pacijenata i javnosti [3].

Svetska zdravstvena organizacija definiše zdravlje kao osnovno ljudsko pravo i navodi da je najviši mogući standard zdravlja jedno od osnovnih prava svakog čoveka, bez obzira na to koje je rase, veroispovesti, političkog uverenja, ekonomskog ili društvenog nivoa [4]. Svako ima pravo na zaštitu zdravlja i mogućnost da teži najvišem mogućem stepenu sopstvenog zdravlja. Pacijenti imaju pravo na dostupnu i kvalitetnu negu, na visoke tehničke standarde i humani odnos [3].

Prava pacijenata se donekle razlikuju od zemlje do zemlje u zavisnosti od socijalnih, kulturoloških, ekonomskih i drugih faktora [5]. Narodna skupština Republike Srbije je usvojila Zakon o pravima pacijenata 2013. godine. Zakonom o pravima pacijenata, zakonodavac uređuje prava pacijenata prilikom korišćenja zdravstvene zaštite, način ostvarivanja i način zaštite tih prava, kao i druga pitanja u vezi sa pravima i dužnostima pacijenata. Prava pacijenata u Republici Srbiji su: pravo na dostupnost zdravstvene zaštite, pravo na informacije, pravo na preventivne mere, pravo na kvalitet pružanja zdravstvene usluge, pravo na bezbednost pacijenata, pravo na obaveštenje, pravo na slobodan izbor, pravo na drugo stručno mišljenje, pravo na privatnost i poverljivost, pravo na pristanak, pravo na uvid u medicinsku dokumentaciju, pravo na poverljivost podataka o zdravstvenom stanju pacijenta, pravo pacijenta koji učestvuje u medicinskom istraživanju, pravo deteta u stacionarnim zdravstvenim ustanovama, pravo pacijenta da na sopstvenu odgovornost napusti stacionarnu zdravstvenu ustanovu, pravo na olakšavanje patnji i bola, pravo na poštovanje pacijentovog vremena, pravo na prigovor i pravo na naknadu štete [3].

Savremeno društvo od zdravstvenih radnika očekuje da poštuju pacijentovu ličnost, dostojanstvo i autonomiju [4]. Visoki standardni prakse zahtevaju od zdravstvenih radnika disciplinovano poštovanje prava i obaveza pacijenata [3]. Da bi navedeno bilo moguće ostvariti, studenti medicinskih nauka pre nego što postanu deo sistema zdravstvene zaštite, treba da usvoje različita znanja i veštine koje će im omogućiti da pruže kvalitetnu i bezbednu zdravstvenu uslugu [6].

Obrazovanje o ljudskim pravima i pravima pacijenata značajno se proširilo u poslednje dve decenije. Nastavni predmet „Prava ljudi i pravo na zdravstvenu zaštitu“ je implementiran u nastavne planove i programe, čak na oko 140 univerziteta u 59 država [7,8]. Ukoliko prava pacijenata nisu samostalni predmet, ona se izučavaju u sklopu drugih predmeta, kao što su: Etika, Sociologija, Promocija zdravlja i slično [9]. Na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu studenti medicinskih nauka teorijsku nastavu o pravima pacijenata pohađaju na nastavnom predmetu „Medicinska etika i sociologija“, „Medicinska etika“ i „Etika u sestriinstvu“, u zavisnosti od studijskog programa [10].

Uprkos sve većem prepoznavanju značaja ljudskih prava u zaštiti i unapređenju zdravlja, primetno je nedovoljno poznavanje prava pacijenata od strane studenata medicinskih nauka [8,11]. Pregledom literature uočeno je da najveći broj istraživanja o znanju studenata medicinskih nauka o pravima pacijenata dolaze iz istočnih zemalja.

Međutim, iako su sprovedena u sličnim kulturološkim okruženjima, rezultati istraživanja nisu sasvim konzistentni i uglavnom pokazuju nizak do umeren nivo znanja studenata medicinskih nauka o pravima pacijenata [12-16]. Osnovni ciljevi obrazovanja o pravima pacijenata su: sticanje znanja o pravima pacijenata, zatim da se kroz obrazovanje utiče na vrednosti, uverenja i ponašanja studenata, da se zaštite prava pacijenata, njihovo bolje informisanje i sprovođenje nege i lečenja usmerene ka pacijentu [8].

Provere znanja zdravstvenih radnika o pravima pacijenata se ne primenjuju, ali u slučaju kršenja i nepoštovanja prava pacijenata, zdravstveni radnici mogu imati posledice: novčana kazna, gubitak posla i licence za rad [8].

S obzirom na prethodno navedeno, cilj ovog istraživanja je da se proceni nivo znanja studenata Medicinskog fakulteta o pravima pacijenata i utvrdi da li postoje razlike u nivou znanja studenata o pravima pacijenata u odnosu na pol, na godinu studija i vrstu studijskog programa.

ISPITANICI I METODE

Istraživanje je dizajnirano kao studija preseka i sprovedeno je na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, primenom anketnog upitnika. Anketni upitnik je kreiran u programu „Google docs“ i postavljen je u elektronskoj formi na studentskoj platformi, kojoj imaju pristup samo studenti Medicinskog fakulteta. Anketa je bila dostupna studentima za popunjavanje u periodu od 30.06.2021. do 01.08.2021. Popunjavanju ankete je moglo da pristupi 734 studenata, od čega je kompletno popunjenih bilo 438 anketnih upitnika.

UZORAK

Uzorak su činili studenti prvih i završnih godina studija Medicinskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. Kriterijum za uključivanje studenata u istraživanje bio je da njihov studijski program u svom nastavnom planu i programu sadrži obavezni nastavni predmet: „Medicinska etika i sociologija“, „Medicinska etika“ ili „Etika u sestriinstvu“ na prvoj godini studija. Na osnovu navedenog kriterijuma u istraživanju su učestvovali studenti integrisanih akademskih studija: medicina i stomatologija, studenti osnovnih akademskih studija prvog stepena: zdravstvena nega i medicinska rehabilitacija i studenti osnovnih strukovnih studija zdravstvene nege.

INSTRUMENT

Instrument za prikupljanje podataka bio je „Upitnik o znanju o pravima pacijenata“, kreiran za potrebe ovog istraživanja. Upitnik se sastojao iz dva dela. Prvi deo upitnika odnosio se na sociodemografske podatke: pol (muški, ženski), godina studija (prva, završna/apsolventi) i smer studija. Pored ovih pitanja, prvi deo ankete je sadržao i tri dodatna pitanja: izvor znanja o pravima pacijenata, edukacija o pravima pacijenata na Medicinskom fakultetu i mišljenje o uvođenju nastavnog predmeta: „Prava pacijenata“ u nastavni plan i program na svim smerovima Medicinskog fakulteta. Drugi deo upitnika je kreiran na osnovu Zakona o pravima pacijenta Republike Srbije (Službeni glasnik RS, br. 45/2013) i sadržao je 40 pitanja sa odgovorima zatvorenog tipa: „Tačno/Netačno“. Na osnovu zbirnog skora na anketi formirana je kategorijalna zavisna varijabla Nivo znanja primenom sledeće četvorostepene skale: nedovoljan nivo znanja - procenat tačnih odgovora ispod 60% (0-23 tačnih odgovora); nizak nivo znanja - procenat tačnih odgovora od 60-70% (24-28 tačnih odgovora); prosečan nivo znanja - procenat tačnih odgovora od 71-80% (29-32 tačnih odgovora); visok nivo znanja - procenat tačnih odgovora više od 81% (33 i više tačnih odgovora).

STATISTIČKA OBRADA PODATAKA

Statistička obrada podataka izvršena je primenom deskriptivne i inferencijalne statistike u skladu sa postavljenim hipotezama i ciljevima istraživanja. U prvom delu obrade podataka urađeno je izračunavanje zbirnog rezultata ispitanika na anketnom upitniku na osnovu ključa koji je sadržao tačne odgovore. U drugom delu obrade podataka određene su deskriptivne karakteristike varijable Skor: aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalna i maksimalna vrednost, koeficijent asimetrije distribucije skjunis (Skewness) i koeficijent homogenosti distribucije kurtosis (Kurtosis), za uzorak ispitanika u celosti i za pojedine subuzorke. Normalnost distribucije rezultata u varijabli Skor testirana je primenom Šapiro-Vilk testa (Shapiro-Wilk). Za zavisnu varijablu Nivo znanja i nezavisne varijable Pol, Godina studija i Smer studija, određene su apsolutne i relativne frekvencije rezultata. Za poređenje nivoa znanja o pravima pacijenata između studenata različitog pola i godine studija, korišćen je neparametrijski Man-Vitni (Mann-Whitney) test, s obzirom da je u distribuciji rezultata varijable Skor utvrđeno statistički značajno odstupanje od normalne distribucije. Za testiranje razlike u nivou znanja o pravima pacijenata između studenata različitog smera studija korišćen je neparametrijski Kruskal-Valis (Kruskal Wallis) test. Za višestruko poređenje u nivou znanja studenata o pravima pacijenata u odnosu na smer studija, korišćen je Donov (Dunn) test. Statistička značajnost izračunatih koeficijenata određena je na nivou značajnosti od $p=0,05$. Veličina efekta za urađene testove određena je primenom Koenovog koeficijenata (Choen's d). Za statističku obradu podataka korišćen je programski paket IBM SPSS Statistics 20.

ETIČKA RAZMATRANJA

Istraživanje je odobreno od strane Etičke komisije Medicinskog fakulteta u Novom Sadu. Studenti su informisani o cilju istraživanja i da je učešće u studiji dobrovoljno i anonimno. Da bi se obezbedila anonimnost ispitanika, ankete su prikupljane bez ikakve lične identifikacije i svi podaci su tretirani strogo poverljivo. Svim studentima je garantovano da njihovo (ne)učešće u studiji neće uticati na njihovo dalje obrazovanje.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Provera prisustva ekstremnih vrednosti (outliners) pokazala je da postoje 2 rezultata koji imaju karakteristike ekstremnih vrednosti, te su uklonjeni iz uzorka, pa je konačna veličina uzorka iznosila $N=436$ (100%) ispitanika. U Tabeli broj 1 prikazane su demografske karakteristike ispitanika, gde se može videti da je veći broj studenata ženskog pola $n=345$ (79,1%) i studenta završnih godina $n=246$ (56,4%).

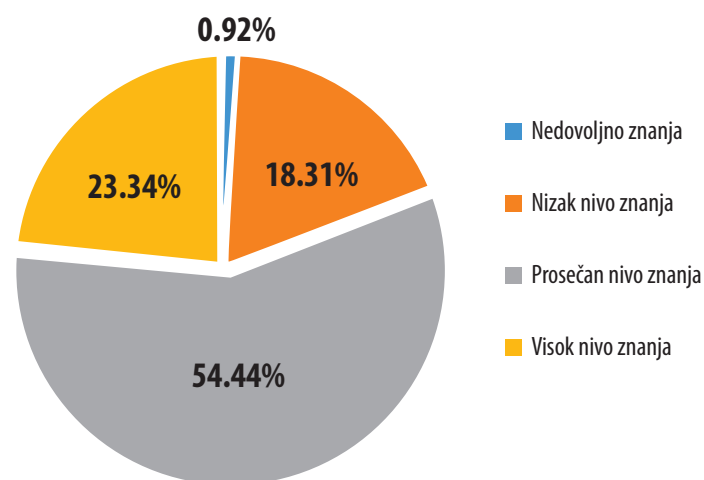
Analiza procene znanja ispitanika o pravima pacijenata urađena je određivanjem procentualne učestalosti rezultata za kategorije varijable Nivo znanja (Grafikon 1). Najveći broj ispitanika (57,44%) ima prosečan nivo znanja o pravima pacijenata.

Testiranje značajnosti razlike u varijabli Skor za ispitanike različitog pola (Tabela 2) pokazuje da nema statistički značajne razlike ($p=0,876$). Kod oba pola preko 50% ispitanika imaju prosečan nivo znanja o pravima pacijenata, pri čemu studentkinje imaju nešto veći procenat prosečnog i visokog nivoa znanja.

Testiranje značajnosti razlike u varijabli Skor za ispitanike različitih godina studija (Tabela 3) pokazuje da između prve i završne godine studija postoji statistički značajna razlika u poznavanju prava pacijenata ($p=0,005$). Studenti završne godine imaju statistički značajno veći procenat prosečnog i visokog nivoa znanja

Tabela 1. Demografske karakteristike ispitanika

Varijabla		Učestalost-N	%
Pol	Muški	91	20,9
	Ženski	345	79,1
Godina studija	Prva	190	43,6
	Završna	246	56,4
Studijski program	Integrirane akademske studije medicine	170	39
	Integrirane akademske studije stomatologije	98	22
	Osnovne akademske studije zdravstvene nege	64	15
	Osnovne akademske studije medicinske rehabilitacije	54	12
	Osnovne strukovne studije zdravstvene nege	51	12

Grafikon 1. Prikaz procentualne distribucije rezultata u varijabli Nivo znanja

Tabela 2. Rezultati testiranja značajnosti razlike u varijabli Skor za ispitanike različitog pola

Pol	Kategorija znanja	N	%	Srednji rang	Mann-Whitney U	p
Muški (N=91)	Nedovoljno	3	3,3	220,32	15.532	0,876
	Nizak nivo	17	18,5			
	Prosečan nivo	50	55,4			
	Visok nivo	21	22,8			
Ženski (N=345)	Nedovoljno	1	,3	218,02	15.532	0,876
	Nizak nivo	63	18,3			
	Prosečan nivo	200	58,0			
	Visok nivo	81	23,5			

o pravima pacijenata (84,6%), u odnosu na studente prve godine studija (75,8%) ($p=0,005$).

Analiza distribucije učestalosti rezultata u kategorijama varijable Nivo znanja za ispitanike različitih programa studija (Tabela 4), pokazala je da studenti Integriranih akademskih studija medicine imaju najveći procenat visokog nivoa znanja o pravima pacijenata u odnosu na sve ostale programe studija (28,8%), uz najniži

Tabela 3. Rezultati testiranja značajnosti razlike u varijabli Skor za ispitanike različitih godina studija

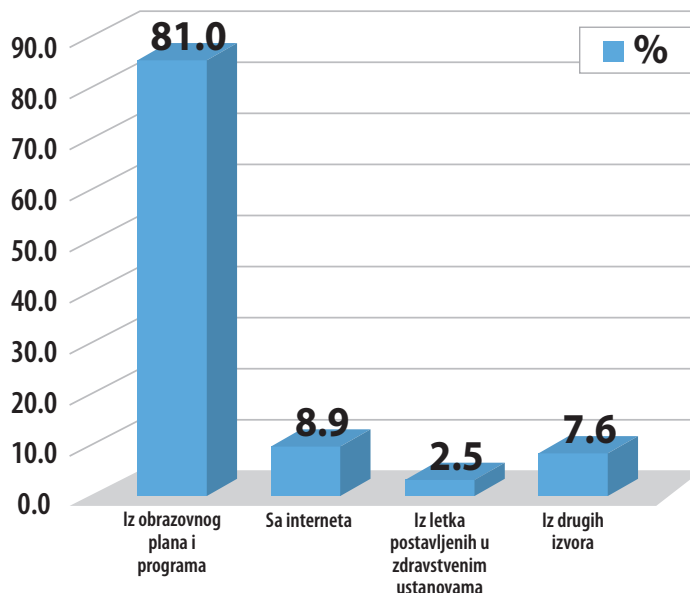
Godina studija	Kategorija znanja	N	%	Srednji rang	Mann-Whitney U	p
Prva (N=190)	Nedovoljno	3	1,6	199,50	19.760	0,005
	Nizak nivo	43	22,6			
	Prosečan nivo	104	54,7			
	Visok nivo	40	21,1			
Završna/Apsolvent (N=246)	Nedovoljno	1	,4	233,17		
	Nizak nivo	37	15,0			
	Prosečan nivo	146	59,5			
	Visok nivo	62	25,1			

procenat niskog nivoa znanja. Studenti Osnovnih akademskih studija zdravstvene nege pokazali su najveći procenat prosečnog znanja o pravima pacijenata, takođe uz nizak procenat studenata sa niskim nivoom znanja. Studenti Osnovnih akademskih studija medicinske rehabilitacije pokazali su najslabije poznavanje prava pacijenata. Testiranje značajnosti razlike u nivou znanja o pravima pacijenata između studenata različitih programa studija, pokazuje da postoje statistički značajne razlike (Kruskal-Wallis $H = 11,4$; $p=0,023$). Utvrđena je statistički značajna razlika između studenata Integrisanih akademskih studija medicine i Integrisanih akademskih studija stomatologije ($p=0,01$). Kod ostalih parova programa studija nisu utvrđene statistički značajne razlike u nivou znanja o pravima pacijenata.

Tabela 4. Učestalost rezultata u kategorijama varijable Nivo Znanja kod ispitanika različitih studijskih programa

Godina studija	Kategorija znanja	N	%
Integrisane akademske studije medicine (N=170)	Nedovoljno	2	1,2
	Nizak nivo	23	13,5
	Prosečan nivo	96	56,5
	Visok nivo	49	28,8
Integrisane akademske studije stomatologije (N=98)	Nizak nivo	24	24,5
	Prosečan nivo	54	55,1
	Visok nivo	20	20,4
Osnovne akademske studije zdravstvene nege (N=64)	Nizak nivo	10	15,6
	Prosečan nivo	40	62,5
	Visok nivo	14	21,9
Osnovne akademske studije medicinske rehabilitacije (N=54)	Nedovoljno	1	1,9
	Nizak nivo	11	20,4
	Prosečan nivo	33	61,1
Osnovne strukovne studije zdravstvene nege (N=51)	Visok nivo	9	16,7
	Nedovoljno	1	2,0
	Nizak nivo	12	23,5
	Prosečan nivo	28	54,9
	Visok nivo	10	19,6

Analiza odgovora ispitanika na pitanja vezana o izvorima znanja o pravima pacijenata, pokazala je da većina ispitanika svoja znanja stiču kroz obrazovni plan i program na fakultetu (Grafikon 2). Manje od 20% ispitanika dopunjava svoja znanja iz drugih, alternativnih izvora. Istovremeno gotovo 50% ispitanika smatra da kroz program studija ne dobija dovoljno znanja o pravima pacijenata.

Grafikon 2. Distribucija odgovora na pitanje: Koji je izvor vaših saznanja o pravima pacijenta?

Na pitanje: „Da li smatrate da treba da se uvede poseban nastavni predmet „Prava pacijenta“ u nastavni plan i program na svim smerovima Medicinskog fakulteta?“ 61,9% ispitanika je odgovorilo potvrdno, dok je njih 18,1% mišljenja da to nije potrebno.

DISKUSIJA

Procenom znanja studenata Medicinskog fakulteta o pravima pacijenata, utvrđeno je da više od polovine studenata ima prosečan nivo znanja o pravima pacijenata. Obzirom da se istraživanja sprovede u različitim obrazovnim i kulturnim okruženjima rezultati u literaturi nisu sasvim konzistentni. Najveći broj istraživanja sprovedenih u istočnim zemljama pokazuju da studenti medicinskih nauka imaju nizak do prosečan nivo znanja o pravima pacijenata [12 - 21]. Al-Amoudi i saradnici su došli do zaključka da studenti medicinskih nauka nisu dovoljno edukovani o pravima pacijenata različitih društvenih grupa. Polovina studenata ima nizak nivo znanja o pravima starih i nemoćnih osoba u zdravstvenim ustanovama, a više od polovine studenata smatra da osobe sa invaliditetom, osobe sa posebnim potrebama i senilni ljudi nemaju pravo na zdravstvenu zaštitu [22]. Istraživanjem sprovedenim u Maleziji utvrđeno je da skoro polovina studenata medicine ne zna za postojanje prava pacijenata, a nešto više od polovine studenata nema adekvatno znanje o osnovama pravima pacijenata [4]. Zaključak istraživanja u Turskoj je da bez obzira što većina studenata ima zadovoljavajući nivo znanja o pravima pacijenata, svakako ima prostora za unapređenje. Mali broj studenata smatra da pacijente treba potpuno informisati o njihovom zdravstvenom stanju, da pacijenti imaju pravo na dostojanstvenu smrt, da i kada je u pitanju život ili smrt, svesni pacijenti mogu da odbiju predloženu zdravstvenu meru [5]. U Poljskoj studenti medicinskih nauka nisu imali zadovoljavajuće znanje o pravima pacijenata. Nisu svi studenti bili saglasni da pacijenti imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, na drugo mišljenje, kao i na davanje pristanka za predložene zdravstvene usluge. Jedino su studenti zdravstvene nege znali da pacijenti imaju pravo na uvid u svoju medicinsku dokumentaciju [23]. U Indiji studenti zdravstvene nege su imali zadovoljavajući nivo znanja o pravima pacijenata [24].

Na osnovu sprovedenih istraživanja u kojima su se upoređivale razlike u nivou znanja u odnosu na sociodemografske karakteristike studenata, nije moguće doneti sasvim jasne zaključke. U ovom istraživanju ne postoji statistički značajna razlika u nivou znanja u

odnosu na pol, iako su studentkinje imale veći procenat prosečnog i visokog znanja u odnosu na studente muškog pola, ali se mora uzeti u obzir i to da je od celokupnog broja ispitanika bilo 20.87% muških ispitanika. Što se tiče prethodnih istraživanja, u pojedinim istraživanjima postoji statistički značajna razlika u nivou znanja u odnosu na pol, u korist ženskog pola [15, 16, 17], dok sa druge strane studenti muškog pola u Maleziji su imali bolje znanje o pravima pacijenata u odnosu na studente medicine ženskog pola [4].

Na osnovu dobijenih rezultata u ovom istraživanju pokazalo se da između prve i završne godine studija postoji statistički značajna razlika u poznavanju prava pacijenata. Studenti završne godine imaju značajno veći procenat prosečnog i visokog nivoa znanja o pravima pacijenata u odnosu na studente prve godine studija. Brojni su razlozi zbog kojih studenti na završnoj godini imaju bolji nivo znanja o pravima pacijenata, u odnosu na studente na prvoj godini, a neki od njih mogu biti ti da su studenti na završnoj godini imali više praktične i kliničke nastave, a samim tim i više kontakta sa pacijentima, da su tokom teorijske nastave na fakultetu iz različitih predmeta stekli više znanja o pravima pacijenata. Iste rezultate su dobili i istraživači u Turskoj gde su studenti završnih godina imali bolje znanje o pravima pacijenata u odnosu na studente na početnim godinama studija [5]. U Indiji su dobili suprotne rezultate, studenti zdravstvene nege na početnim godinama studija imaju bolje znanje o pravima pacijenata u odnosu na završne godine studija. Kao mogući uzrok ovome autori smatraju da studenti na višim godinama studija imaju više kliničke nastave u kojoj se ugledaju na ponašanje zdravstvenih radnika, te se dovodi u pitanje da li zdravstveni radnici poštuju i primenjuju sva prava pacijenata [24].

Analizom razlika u nivou znanja u odnosu na smer studija utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između studenata Integrisanih akademskih studija medicine i Integrisanih akademskih studija stomatologije, dok između ostalih smerova nema značajne statističke razlike u nivou znanja. Razlog ovome mogao bi biti taj da što je najveći broj ispitanika (39,9%) u istraživanju bio sa studijskog programa Integrisane akademske studije medicine. Studenti Integrisanih akademskih studija medicine imaju vidno veći procenat visokog znanja o pravima pacijenata u odnosu na ostale studijske programe, kao i najniži procenat niskog nivoa znanja. Zabrinjavajuće je da pojedini studenti imaju nedovoljan nivo znanja o pravima pacijenata. Studenti Osnovnih akademskih studija zdravstvene nege imaju najveći procenat prosečnog nivoa znanja o pravima pacijenata, uz nizak procenat studenata sa niskim nivoom znanja. U odnosu na smer studija u istraživanju koje su sproveli El-Sobkey i saradnici postojala je statistički značajna razlika u nivou znanja, u korist studenata sa radiologije i optometrije [22]. U Poljskoj studenti zdravstvene nege su imali bolje znanje o pravima pacijenata u odnosu na ostale studente medicinskih nauka [23].

Analiza odgovora ispitanika na pitanje o izvorima znanja o

pravima pacijenata, pokazala je da većina ispitanika svoja znanja stiču kroz obrazovni plan i program na fakultetu, međutim, skoro polovina studenata smatra da kroz nastavu ne stiču dovoljno znanja o pravima pacijenata. Slične rezultate nalazimo i u drugim istraživanjima, gde većina studenata kao izvor saznanja o pravima pacijenata navodi teorijsku nastavu [4, 17, 19, 21, 23, 25], mali broj praktičnu i kliničku nastavu [4, 25]. Međutim, studenti smatraju da sadržaj nastave nije efikasan u podizanju svesti o pravima pacijenata [19]. Povezivanje teorijskog znanja i praktičnih veština kroz kliničke vežbe u multidisciplinarnom radnom okruženju studentima bi omogućilo aktivno učestvovanje u poštovanju prava pacijenata.

U Južnoj Africi sprovedo se istraživanje sa studentima medicine o kršenju prava pacijenata od strane medicinskih radnika, dve trećine studenata je prijavilo da je uočilo kršenje prava pacijenata [26]. Na Novom Zelandu sprovedo se slično istraživanje, u kome su dve trećine studenata zdravstvene nege izjavila da se u zdravstvenim ustanovama od prava pacijenata ne poštuju pravo na privatnost i poverljivost, a čak 87% studenata je ustanovilo da su zdravstvene usluge neadekvatne i da se obavljaju u nebezbednim uslovima [27]. U Poljskoj više od polovine studenata zdravstvene nege smatra da se krše prava pacijenata u zdravstvenim ustanovama od strane medicinskih radnika. Studenti smatraju da se ne poštuje pravo pacijenata na privatnost, na informisanost o zdravstvenom stanju i dobijanje odgovarajuće zdravstvene nege [23].

ZAKLJUČAK

Poštovanje prava pacijenata ključno je za pružanje kvalitetne zdravstvene usluge. Jedna od glavnih strategija za povećanje poštovanja prava pacijenata mogla bi biti povećanje znanja i svesti o pravima pacijenata kod studenata medicinskih nauka.

Naše istraživanje je pokazalo da više od polovine studenata ima prosečan nivo znanja o pravima pacijenata, a skoro 20% ispitanika ima nedovoljan ili nizak nivo znanja. Studenti Osnovnih akademskih studija medicinske rehabilitacije pokazali su najslabije poznavanje prava pacijenata.

Iako su u ovom istraživanju studenti kao izvor znanja o pravima pacijenata naveli obrazovne planove i programe, skoro polovina studenata smatra da ne stiču dovoljno znanja o pravima pacijenata na svom studijskom programu. Prema mišljenju većine studenata svih smerova u ovom istraživanju korisno bi bilo uvesti nastavni predmet „Prava pacijenata“ u nastavni plan i program na svim smerovima Medicinskog fakulteta. Ukoliko bi edukacija studenata medicinskih nauka o pravima pacijenata počela već na prvoj godini studija, na svim studijskim programima, studenti bi bili upoznati sa pravima pacijenata i nakon završetka studiranja znali bi ista i da primene i poštuju.

LITERATURA

1. Simić J. "Nevinost bez zaštite" - Jedno viđenje zakona o pravima pacijenata. *Pravni zapisi*. 2013;4(1):145-68.
2. Merakou K, Dalla Vorgia P, Garanis Papadatos T, Kourea-Kremastinou J. 'Satisfying Patients' Rights: a hospital patient survey'. *Nursing Ethics*. 2001;8(6):499-509.
3. Ayala A, Bjegović-Mikanović V, Byrne I, et al. *Ljudska prava u zdravstvenoj zaštiti: priručnik za praktičare: Srbija. Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu*. Beograd. 2015.
4. Kiong WT, Sakarai NV, Dissanayake N, Ravendaran EM, Bal GD. A Cross Sectional Study on the Awareness and Knowledge of Patient's Rights Among Medical Students in Malaysia. *IJNHS*. 2020;7(1):12-20. [cited may 2021]. Available from: <http://www.openscienceonline.com/journal/ijnhs>
5. Maimaiti N, Rahimi A, Boydak S, Tekin M, Durmus M, Tekin H. Health Management Student's Knowledge about Patient Rights in Public Universities in Turkey. *JSRR*. 2017;17(2):1-5.
6. Rimac B, Vičić-Hudorović V. Utjecaj obrazovanja zdravstvenih djelatnika na sigurnost pacijenata. *Sestrinski glasnik*. 2013;18:44-7.
7. Suarez D, Bromley P. Professionalizing a Global Social Movement: Universities and Human Rights. *American Journal of Education*. 2012;118(3):253-80.
8. Erdman JN. Human rights education in patient care. *Public Health Rev*. 2017;38(14).
9. Chamberlain M. Human Rights Education for Nursing Students. *Nurs Ethics*. 2001; 8:211-22.
10. Medicinski fakultet-Novi Sad [Internet]. *Obrazovanje: Nastavni plan 2014*. [citirano 05.01.2021]. Dostupno na: <https://www.mf.uns.ac.rs/obrazovanje.php>
11. Cotter LE, Chevrier J, El-Nachef WN, et al. Health and Human Rights Education in U.S. Schools of Medicine and Public Health: Current Status and Future Challenges. *PloS ONE*. 2009;4(3) [cited 04.05.2021] Available from: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0004916>
12. Ranjbar M, Zargar A, Dehghani A. Students' awareness of patients' right in teaching hospitals of Yazd. *IJME*. 2010;3(5):51-60.
13. Ghodsi Z, Hojjatoleslami S. Knowledge of students about Patient Rights and its relationship with some factors in Iran. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2012;31:345-8.
14. Tabei S, Azar M, Mahmoodian F, et al. Investigation of the awareness of the students of shiraz dental school concerning the patients' rights and the principles of ethics in dentistry. *J Dent (Shiraz)*. 2013;14(1):20-4.
15. Karimyar Jahromi M, Hojat M, Karami Z. Evaluation students' awareness of patients' rights in clinical students of Jahrom Medical University. *IJNR*. 2015; 10(3):1-10.
16. Parniyan R, Pishgar Z, Rahmanian S, Shadfard Z. A Comparison between Awareness and Observance of Patients' Rights Charter from the Perspectives of the Personnel, Students, and Patients in the Operating Rooms of the University Hospitals of Jahrom. *Global Journal of Health Science*. 2016;8(12):36
17. Rahmanian S, Parnean R, Pishgar Z, Stadfard Z. Bill of Patient Right Awareness and its Implementation in Operation Room from Viewpoint of Anesthesiology and Operating Room Students in Jahrom University of Medical Science. *Biotech Res Asia*. 2016;13(3):1843-8.
18. Yousefzadeh S, Zahani M, Mazloom SR, Feyzabadi MG. Knowledge and Attitude of Midwifery Students towards Observing the Ethical and Legal Standards of Patients' Rights. *JMRH*. 2017;5(3):978-87.
19. Ashrafzadeh H, Maniati M, Adineh M, Elahi N, Molavynejad S, Najafi S. Evaluation of Students' Awareness of Charter of Patients' Rights. *JCCNC*. 2019;5(4):269-76.
20. Hosseini-Ghavam-Abad L, Asghari F, Bandehagh A, Najafipour S, Bigdeli S. Patient privacy: Awareness and attitudes of Iran University of Medical Sciences medical students. *Med J Islam Repub Iran*. 2019;33(12):1-4.
21. El-Sobkey SB, Almoajel AM, Al-Muammar MN. Knowledge and attitude of Saudi health professions' students regarding patient's bill of rights. *Int J Health Policy Manag*. 2014;3(3):117-22.
22. Al-Amoudi SM, Al-Harbi AA, Al-Sayegh NY, et al. Health rights knowledge among medical school students at King Abdulaziz University, Jeddah, Saudi Arabia. *PLOS ONE*. 2017;12(5).
23. Belowska J, Panczyk M, Sienkiewicz Z, Kaczynska A, Zarzeka A, Gotlib B. The analysis of opinions and attitudes of students of nursing with respect to the observance of patient's rights in Poland. *Pol J Public Health*. 2014;124(4):209-14.
24. Aggarwal R, Sethi S, Garg R, Kumar R. Study of Awareness of Patients' Rights among Under-Graduate Medical Students. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*. 2018;12:1-4.
25. Al Anazi BD, Faraj F, Al Balawi MM, Al Anazi MD. The Awareness of Patients' Bill of Rights among Medical Interns and Medical Students at Tabuk University. *Open Access Maced J Med Sci*. 2019;7(17):2932-9.
26. Vivian LM, Naidu CS, Keikelame MJ, Irlam J. Medical students' experiences of professional lapses and patient rights abuses in a South African health sciences faculty. *Acad Med*. 2011;86(10):1282-7.
27. Sinclair J, Papps E, Marshall B. Nursing students' experiences of ethical issues in clinical practice: A New Zealand study. *Nurse Educ Pract*. 2016;17:1-7.